

Azerbaycan'da Bale Sanatının Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi

Hicran SADIKZADE*

Özet

İlk Azerbaycan balesi 1940 yılında E.Bedelbeyli tarafından yazılmış olan *Kız Kalesi* balesidir. 1950'li yıllarda S.Hacıbeyov *Gülşen*, K.Karayev *Yedi Güzel*, *Yıldırım Yollarla*, 1960'lı yıllarda R.Melikov *Aşk Efsanesi*, *İki Kalbin Destanı*, E.Abbasov *Karaca Kız*, Niyazi *Çitra*, Bakıhanov *Hazar Balladı*, Karayev *Gobustan Gölgeleleri* balelerini bestelediler. Amirov'sa 1970'li yıllarda *Bin Bir Gece* eseriyle uluslararası arenada büyük başarı kazandı. Azerbaycan'da bale sanatının temeli büyük bestecilerce atılmış ve bu bağlamda çağdaş besteciler tarafından da uluslararası müzik camiasına taşınmıştır. Bu makalede Azerbaycan bale sanatının ortaya çıkışı ve gelişmesi ele alınacak, baleler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Sözcükler:

Azerbaycan, Bale Sanatı

Abstract

The first ballet has arisen in Azerbaijan in the 1940th year. A Badalbayli gave fundamental impetus to ballet of "Qız Qalası" development in Azerbaijan of the ballet genre. But Hacıbayov "Gulshan", Garayev "7 Beaty", "İldırım Yollarla" in the 1950 th years, Malikov "Mahabbat legenda, " İki galbin dastanı", Abbasov supplication of "Qaraca qız", Niyazi's "Chitra", Bakixanov "Xazar balladası", Qarayev's "Qobustan shadovs" in the 1960-th years. Amirov found the solution of lucky stage "Min bir gece" in the 1970-th years in the even international arena. Magikan is conquering genre, of ballet founded by our composers international stages develop by our modern composers, too. In this paper the arising and development of Azerbaijan ballet will be argue out. Also some information about the ballets will be given in this paper.

Key Words:

Azerbaijan, Ballet Art

Giriş

Çağdaş sahne sanatlarının Azerbaycan'da ortaya çıkışı ve gelişmesi geçen yüzyılın başlarındadır. Operanın ilk örnekleri 1908 yılında ortaya konulurken bale sanatının ortaya çıkışı geçen yüzyılın ilk yarısında başlar. Bu da halk müziği türleri olan şarkıların, mugamların, âşık tarzı müziğin genelde vokal ve enstrümantal

* Dr., Azerbaycan İncesenet Gimnaziyası Tiyatro Bölümü Başkanı, dadasova199@mail.ru

uygulamasından oluşmaktadır. Bu halk danslarımızın olmaması değildir tabii ki. Tam tersi, yetenekli müzisyenlerimiz şarkılar, âşık müziği örnekleri, parçalar yapmak yanında, bir de sayısız dans müzikleri de yapmış ve danslar ulusal bayramlarda, düğünlerde erkeklerle beraber kadınlar tarafından da oynanmaktadır.

Halk danslarımız halkımız arasında çok yayılmış ve yüzyıllar boyunca geliştirilmiştir. Ancak çağdaş bale tarzındaki ilk eserin ortaya çıkması için 1940'lı yıllar bekleneyecektir. Bu yazıda Azerbaycan'da profesyonel bale türünün ortaya çıkışını ve gelişme sürecini ele alacağız.

İlk Azerbaycan balesi besteci, şef, libretto yazarı, müzik eleştirmeni ve gazeteci Efrasiyab Bedelbeyli tarafından yazılmıştır. O yıllarda genç bir besteci olan Bedelbeyli, 1936 yılında *Kız Kalesi* balesi üzerinde çalışmalarına başlamış ve 1940 yılında operayı tamamlamıştır. Aynı yılda da M. F. Ahundov Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahneye konulmuş olan bu eser halk ve müzisyenler tarafından olumlu karşılanmıştır. Eserde aşk ve mutluluk uğruna mücadele anlatılmaktadır.

Balede bestecinin Azerbaycan halk müziği türleri olan halk şarkı ve dansları, mugam tonlarının kullanılması eserin seyirci – dinleyici kitleleri tarafından daha kolay algılanmasına neden olmuştur. Bu yüzden de *Kız Kalesi* balesinin müziği insanlara tarafından sevilir. *Kız Kalesi*'nin ortaya çıkması bazı balelerin ortaya çıkmasına önayak oldu (1, Bakü Haberi gazetesi).

Bale prolog, epilog ve üç perdeden oluşmaktadır. Prologda olaylar XII. yüzyılda Bakü Hanı Cihangir Hanın sarayında geçer. Erkek çocuk hasretinde olan Cihangir Hanın karısı kız çocuğu doğurur. Herkes endişe içindedir. Bu haberi alan Cihangir Han vezirine kızı öldürmesini ve karısını cariyeliğe verilmesi emrini verir. Fakat hanın veziri erkek çocuk için yapılan bilekliği dadiya vererek, ondan sarayı terk etmesini ister.

1. Perde: Hazar kıyısında bir köy görünüyor. Hanın emrinden tam on yedi yıl geçmiş. Hanın kızı Gülyanak'ın düğün hazırlığı yapılıyor. Kızlar Gülyanak'la dans ediyor, gülüyor, eğleniyorlar. O anda hanın bilekliği Gülyanak'ın kolundan düşüyor. Bileklik kızların dikkatini çekse de, Gülyanak 17 yıl önceki olaydan habersiz olduğu için hiçbir bilgi veremez. Gülyanak'ın nişanlısı Polat geliyor. Onlar dans ederken han ve adamları gelir. Gülyanak'ı gören Cihangir Han onun saraya cariyeye olarak götürülmesi emrini verir. Polat karşı çıkmak ister. Köy halkı onu bundan vazgeçirmesi, Hana Gülyanak'ı nişanlısı Polat'tan ayırmaması için rica eder. Han Polat'ı öldürme emri verir. Fakat Gülyanak onu kurtarmak için hanla evlenmeye razı olur. Bunun yanında o hana kendi şartını açıklar: Hanın Hazar kıyısında kale yaptırması gerekmektedir. Han kale yapılması emrini verir ve Gülyanak'ı saraya götürürler.

2. Perde: Polat hapisanede rüyasında Gülyanak'la beraber efsanevi İrem bağında olduklarını görür. Gülyanak'ın çevresindeki kızlar eski müzik enstrümanlarında çalıyor, dans etmektedirler. Kötü adam Şeddat'ın gelişi Gülyanak'la Polat'ın mutluluğunu bozar. Polat kalktığında dostlarının kaçması için ip sarkıttıklarını görür.

3. Perdede olaylar Cihangir Hanın sarayında geçer. Kale artık yapılmıştır ve Gülyanak'ın da sözünü tutması gerekmektedir. O ancak Polat'ı düşünmektedir. Hanın öfkeli bakışları onu dans etmeye zorlar. Dans sırasında Gülyanak düşüp bayılır. Saraya gelen Ayperi Gülyanak'ın hanın öz kızı olması sırrını açıklar ve kanıt olarak bilekliği ona gösterir. Buna inanmayan han Ayperi'yi öldürür. Misafirler bu olaydan etkilenerek orayı terk eder. Yalnız kalan han, kaleye doğru yürür. Hanla karşılaşan Polat onu öldürür ve Gülyanak'ı kurtarmak için kaleye çıkmaya başlar.

Epilog: Gülyanak heyecanla kalenin tepesinde oradan kaçacak çareler arayışındadır. Birisinin ayak seslerini duyar. Cihangir Hanın geldiğini düşünen Gülyanak kendisini kaleden aşağıya atarak öldürür. Kalenin tepesine ulaşan Polat sevgilisinin yerine onun rüzgârın savurduğu başörtüsüyle karşılaşır.

Ünlü Azerbaycan bestecisi Soltan Hacıbeyov değişik türlerinde çok güzel örnekler ortaya koymuştur. Onun daha öğrenciyken yazdığı iki senfoni, çocuk operası *İskender ve Çoban*, *Kervan* senfonik tablosu, senfonik uvertür ve senfonik konseri, şarkıları, müzikali bugün de seyircilerin ilgi odağındadır.

Bestecinin sanatında *Gülşen* balesi özel bir konuma sahip.

1950 yılında yazılmış bu eser M.F.Ahundov adına Azerbaycan Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahne alıyor. 1952 yılında Soltan Hacıbeyov bu eser için *SSCB Devlet Ödülünü* aldı.

Bale konusunun çağdaş olmasını da belirtmemiz gerekir. Besteci *Gülşen* balesinde zengin Azerbaycan halk müziğinin, bu bağlamda mugamlarımızı, âşık müziğini büyük bir başarıyla kullanmıştır.

Gülşen balesinin özeti.

1.Perde: Olaylar Azerbaycan köylerinden birinde, büyük pamuk tarlalarının birinde geçmekte. *Çoban Bayatısı* tonlarına dayanarak yazılmış müzikle *Gülşen* ve arkadaşı kızlar pamuk topluyorlar. Kolhoz başkanı, kolhozcular ve Azat geliyor. Buradaki karşılaşma Azat'la *Gülşen* arasında aşk duygularına neden oluyor. Onların dans ettikleri adajo müziği aşk duygularını güzel anlatıyor. *Gülşen*'i seven Ahmet buna duyarsız kalamıyor. Fakat bu aşk imkânsızdır. 1.Perdenin 2.tablosunda kolhozcuların tarladan dönüşü anlatılıyor. Burada *Gülşen* çocuklarla dans ediyor. Skerson'u andıran bu müzik kıvrak, mizahidir.

2.Perde – Azat'ın başkanlığındaki işçiler Su Elektrik İstasyonu inşa ediyorlar. Aralarında *Gülşen*'in de olduğu bir bölük kolhozcu onlara yardıma geliyor. Fakat birden hava bozuyor, yağmur yağıyor ve dere taşıyor. Azat suya düşüyor. Bunu gören Ahmet suya atlayarak Azat'ı kurtarıyor. *Gülşen* Ahmet'e teşekkür ediyor.

3.Perde – Bahar aylarından biri. Dere yapılmış, Su Elektrik İstasyonu yapılmıştır. Azat ve *Gülşen*'in düğününü yaparak bunu kutluyorlar. Bale büyük coşku ve sevinçle, yaşlı ve çocukların dansıyla bitiyor ve iki genç evlenerek mutlu oluyorlar.

Ünlü Azerbaycan bestecisi Kara Karayev opera, senfoniler, müzikli komediler, senfonik poem, kantata, filim müziği, büyükler ve çocuklar için şarkılar, fortepiyano piyesleri, aynı zamanda *Yedi Güzel* ve *Yıldırım Yollarla* adlı dünyaca ünlü iki bale bestelemiştir.

Büyük Azerbaycan şairi Nizami'nin *Hamse*'sinin motiflerine dayanarak 1952 yılında G.Garayev dehasının ürünü olan *Yedi Güzel* balesi aynı yılda da Azerbaycan Devlet Opera ve bale Tiyatrosunda sahneye koyularak büyük üne kavuşmuştur.

1953 yılında bu bale Petersburg şehrinin Devlet Malıy Opera Tiyatrosunda sahnelenir ve o dönemde eski SSCB'nin bazı şehirlerine turneye çıkar. 1959 yılındaysa *Yedi Güzel* balesi Moskova'da düzenlenen *Azerbaycan Edebiyatı ve Güzel Sanatları On Günlüğünde* yeni düzenlemede sahnelenir.

Muazzam müziği olan bale dört perdeden oluşmakta.

1.Perdede Behram Şahın harabeliklerin yanındaki bir köye avcı kılığında gelmesi anlatılıyor. Şah bu köyde kardeşiyle beraber yaşayan Ayşelere misafir geliyor. Genç avcının atikliği ve çevikliği Ayşe'nin hoşuna gidiyor ve Behram Şaha âşık oluyor. Menzer'in ve Ayşe'nin içtenliği Şahın hoşuna gidiyor. Behram Şah Menzer'le arkadaş – kardeş olmaya hazır olduğunu bildiriyor. Ayşe'yle

arasında aşk başlar. Bu sahnede Behram'ın laytmotifi, Ayşe'nin boynuzla dansı, Behram'la Menzer'in güreş dansları çok doğal be içtendir. Behram Şahın veziri düşmanların ülkeye saldırması haberini getiriyor. Behram, Menzer ve köylüler beraber giderler. Sevdiği avcının şah olmasından endişe eden Ayşe üzülür ve bu duygular müziğe de yansır.

2.Perdede Behram Şahın sefere çıkması anlatılıyor. Şah bir süreliğine kendi yerine hain veziri bırakıyor.

Şahlık yönetimine geçmek isteyen vezir ona suikast planlar, fakat planı hüsrana uğrar. Menzer'in yardımıyla Şah ölümden kurtulur. "Sanatçılar meydanda" gerçek halk sahnesine dönüşür. Şahı öldüremeyen kurnaz vezir yeniden onun güvenini kazanır ve Behram onu kurtarmış halkı unuttur, hem de Menzer'le beraber yedi zanaatçıyı hapse atar.

3.Perde – köylüler hapisten kaçmış Menzer'i ve yedi zanaatçıyı saklıyorlar. Bu yüzden de vezirin adamları köylülerin evlerini ve tarlalarını ateşe verirler. Şah ortaya çıkar. Ayşe onu reddeder ve şahlıktan vazgeçmesini ister. Şah onu hançerle vurur. Halk vezire ceza keser. Behram Şahiysa ülkeyi yönetemediği için ülkeden kovarlar.

Bestecinin *Yedi Güzel* balesinden sonra yazdığı ikinci kapsamlı eseri *Yıldırımli Yollarla* balesidir (4, 1News sitesi). Ünlü Güney Afrika yazarı P.Abrams'ın romanına dayanarak yazılmış bu bale 1958 yılında sahne almıştır. Balede büyük başarıyla ırkçılık karşıtı mücadele yansıtılmıştır.

Balenin özeti şöyledir:

Genç melez Lenny Svarts'ın içi içine sığmaz. Kalbi umutlar ve arzularla dolu. O üniversiteyi yeni bitirmiş, lisans diplomasını almıştır. Onu evi, arkadaşları, ailesi – kardeşi, okul beklemekte. Üniversiteden arkadaşları olan siyah derililer, renkliler onun duygularını paylaşıyorlar. Onlar Lenny'i yolcu etmek için istasyona gelmişler. Oysa onların her birisini evleri ve sevdikleri uğraşlar beklemektedir. Onlar gerici toplumlara örnek olacaklar. Gençlerin ruh hali *Öğrenci Şarkısı* 'yla – fokstrotla ifade edilmiş. Fakat arkadaşların ruh hali ansızın değişir. Onlara kabaca beyaz olmamaları hatırlatılıyor. İstasyon görevlisi Lenny'in arkadaşlarından birisini beyazlara ait vagonun önünde durduğu için vurup düşürüyor.

Küçük köy olan Stilleve'te bir canlanma var. Genç öğretmenin memleketine dönmesi fakir köyün hayatına bayram havası katar. Lenny'in yaşlı annesi ve köylüleriyle görüşü duygu yüklüdür. Çevrede çocuklar gülüp oynuyor, ihtiyar vaiz de Lenny'e dua ediyor. Çünkü o hep kendi insanlarını bilgili görmeyi istemiştir. Gençler dans ediyor, eğleniyor, kızlar gitarla dans ediyorlar. Kızların Gitarla dansı içten, lirik ruh haliyle, bu bağlamda tutkulu, ateşli, özgü tangodur.

Dans Lenny'in köylülerinin karakterini çok güzel yansıtıyor. Lenny'in kız kardeşi Lizy de dans ediyor. Yavaş yavaş tüm köy dansa katılır. Hatta Lenny'in annesi de vaizle beraber dans ederek, oğlunun hediyesini – yeni şalını gösterir. Fakat aniden ağa Hert ve kalfası Vilcon yardımcısı Smit'le köy meydanına gelirler. Eğlence yarım kalıyor, herkes ağaya tezim halinde donakalır. Bir tek baş eğmeyerek kurula "beyaz" adamın gözüne bakar. Hert yavaş yavaş itaat etmeyen Lenny'e yaklaşır. Fakat güzel Fanny'in duruma karışarak ağanı oyalıyor ve genci bu defalık kurtarıyor.

Gece. Lenny boş ovada dolaşarak gün boyu olan olayları yeniden gözü önünde canlandırır. Üzüntü içindedir. Hert'le atışmasını unutamıyor. Lenny'yi sevdiği mesleğiyle ilgilenme hakkını kazanmak için zor bir mücadele beklemekte.

Hert'se Lenny'i unutmamıştır. İşte, Vilcon ve Smit gece gizince gence yaklaşıyorlar. Onlara siyahîye ders vermeleri söylenmişti. Onlar da genci

acımasızca darp ederler. Lenny karanlık meydana halsiz ve baygın şekilde yatar. Dolaşmaya çıkan Sari de ona burada rastlar. Önce kız ona acır, sonra karşısındakinin siyahî olduğunu görünce dehşete düşer. Bu tüm acılarına eklenerek Lenny'nin öfkesini daha da kabartır. “Evet, ben siyahım! Siyahım! Katil çağırıp, beni dövün!” bu alev Lenny'nin gücünü alır ve o yere yığılır. Sari atkısını açarak ona yaklaşır, yarasını sarıp gider. Lenny hayretle onun arkasınca bakar. Geceleyin bu tesadüfî görüş gençlerin kalbinde aşk kıvılcımlarını körükler. Bu kıvılcımların muazzam aşkının ilk ateşlerini yakacağı anlaşılıyor.

Köye işçi toplayanlar gelmiştir. İşgüzarlar halkı kandırıp göndermek için bayram panayırı düzenler. Siyahiler dans ediyor, erkeklere bira veriyor, onları oyuncaklarla, çocuklara getirilmiş şekerlemelerle, sıcak battaniyeyle ele almak isterler. Lenny ve Mako aldatılmış, kandırılmış insanları uyarmaya çalışıyorlar. Lenny işçi toplayanların insanlarla dalga geçmeyi durdurmalarını istiyor. Fakat bu onları kızdırıyor. Ateş sesleri geliyor. Smit Lenny'ye ateş açar, fakat tesadüfen başkanı öldürülür. Silahlı efendiler topladıkları işçileri kovarak götürürler.

Gece ovada fırtına çıkar. Şimşek ışığında Sari'yle Lenny buluşuyorlar. Onlar ülkeden kaçmaya karar vermişler. Gençler aşklarıyla topluma meydan okumaktalar. İşte bu yüzden de hayatları tehlikede. Smit ve Vilcon sevgililerin peşinde. Hert onların yolunu kesiyor. O kaba, öfkeli ve acımasızdır. Sari babasına onları affetmesi için yalvarıyor. Hert'le Lenny arasında mücadele başlar. Fakat Hert'in ölümü sevgilileri kurtaramaz. Bekçiler civarda yaşayan tüm beyazları toplarlar ve kaçkınlara ceza verirler.

Tüm köy Lenny için gözyaşı akıtır. Yerde yatan annesi Lenny'in giysilerini üzüntü için de göğsüne basmıştır. Vaiz dua etmeğe sesliyor, diz çökenlerin arasında Mako'da vardır. O Lenny'nin annesini saygıyla yerden kaldırıyor ve halkı dua etmeye değil, mücadeleye sesliyor. Siyahlar, Kızılderililer omuz omuza, el ele geniş ovaya çıkarlar. Onlar özgürlükleri ve saadetleri uğruna mücadeleye giderler.

Kahramanların müziksel özellikleri dinleyiciyi alıp götürür. Örneğin, Sari ilk defa sahnede ilk görüldüğünde onun dansının geniş sıçrayışlarla zengin melodili müziği seslenir. Bu müziğin hareketli bası sert stakkotolu akkorları bir daha cesur, özgür, coşkun ve çığgın kızın portresinin oluşmasına yardımcı olmakta. Balede defalarca seslenen şiirimsi valsta Sari'nin diğer özellikleri – onun zarıflığı, inceliği, romantikliği belirtiliyor. Fakat kahramanların özelliklerinde ve gelişmelerde en önemli parçalar adaciolardır. Kahramanların yaşadığı tüm karışık duygular dünyasını bize zaten onlar – bu sözsüz, benzersiz diyaloglar açıklıyor. Adacio duyguların en coşkun anlarıdır ve her perdenin doruğu, yani dramatik olayların gelişmesinde en gergin noktayı koymaktadır. 2.Perdenin 3.tablosunun adaciosu – Lenny ve Sari'nin büyük aşkla düeti de aynen öyle. Duygularını birbirine açmakla aralarındaki duvarları yıkarlar. Onlar geceleyin ovada aşk ve arzularıyla baş başalar. Bu sahnenin ilhamlı müziğine dayanan balenin dramaturgisinde önemli anlama sahip ifadeliler, muazzam iki konu vardır: trajik aşk ve zafer çalmış aşk konusu. Burada besteci sonat şeklinin ilkelerini kullanmış. Her iki konuyu reprizde marşa benzer muazzam seslenmede birleştirerek o, her şeyden üstün, ölümü yenen, tüm engelleri ortadan kaldıran aşk düşüncesini onaylıyor.

Eser toplu *Yürüyüş* sahnesiyle bitmekte. Bu dans zincirlerini kırıp atan halkı anlatıyor. Halk ayaklanarak eşitlik uğruna mücadele yoluna girer.

Müziğin çok sayılı türlerinde güzel eserler vermiş Arif Melikov senfonileri (7 senfoni), vokal – enstrümantal eserleri, romans ve şarkıları, filim müziği yanında, baleleriyle de hem dünya halklarının, bu bağlamda zengin kültüre sahip Azerbaycan halkının kalbine girebilmiştir. Arif Melikov'un büyük Türk şairi

Nazım Hikmet'in librettosuna yazdığı Aşk Efsanesi balesinin dünya müzik kültüründe önemli konuma sahip. Bu balenin önce bestecinin hocası Kara Karayev'e teklif edildiğini de belirtmek gerekir. Fakat o eserin yazılmasını Arif Melikov'a öneriyor.

Bale 23 Mart 1961 yılında Leningrad (şimdiki Petersburg) Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelenerek büyük başarı kazanır. Balenin bu denli başarılı olmasında besteci yanında yönetmen Y.Grigoroviç, ressam S.Virsalidze ve şef Niyazi'nin büyük rolü olmuştur. Bu eserden az sonra Özbek şairi Ş.Reşidov'un librettosuyla yazılmış *İki Kalbin Destanı* balesi A.Nevai adına Taşkent Büyük tiyatrosunda ve Kuybişev Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelenmiştir.

Aşk Destanı balesinin kısa özeti.

Aşk Destanı balesinin librettosu ünlü Türk şairi Nazım Hikmet'e aittir. Mehmenebanun Doğu ülkelerinin birinin kadın hükümdarıdır. Şirin'se onun kardeşidir ve ölecek kadar hastadır. Fakat bu zaman yabancı birisi Mehmenebanun'a Şirin'in iyileşmesini istiyorsa, kendi güzelliğinden ödünç vermesi gerektiğini söyler. Onun şartını kabul eden Mehmenebanun kendi güzelliği pahasına kardeşi Şirin'i ölümün pençesinden alır. Mehmenebanun ve kardeşi Şirin için yapılmış saraya bakmaya giderler. Burada kardeşler taş yonan Ferhat'ı görürler. Ferhat Şirin'e, kardeşlerse Ferhat'a âşık olurlar. Şirin Ferhat'la görüşür ve her ikisi aşklarını itiraf eder. Ferhat ve Şirin gizlice saraydan kaçarlara. Fakat Mehmenebanun onları yakalattırır. Öfkelenen Mehmenebanun Ferhat'la zor bir anlaşma yapar. Eğer o Şirin'i gerçekten istiyorsa, o zaman dağı delerek halk için su çeksin. Ferhat Mehmenebanun'un şartını yerine yetirmek için dağlara giderek işe başlar. Şirin'in yalvarmalarına dayanamayan Mehmenebanun hiçbir anlaşma olmadan Şirin'i Ferhat'a vermeye rıza verir. Fakat Ferhat karşı gelir. O başladığı işi bitirmek için dağlarda kalır.

Bale müziği modern olma yanında hem de milli çaralıdır. Mehmenebanun'un trajedisini anlatan müzik, *Saray Dansözlerinin Dansı*, *Palyaçoların Dansı*, *Ferhat ve Şirin Adaciosu*, *Takip Sahnesi* ve diğer müzik örneklerine göz aratsak, onların hepsinin Azerbaycan halkının yaptığı mugamlara dayandığını görürüz.

Müziğimizin değişik türlerinde güzel örnekler vermiş Azerbaycan Cumhuriyeti Halk Sanatçısı Eşref Abbasov'un *Karaca Kız* balesi de ona büyük ün getirdi.

15 Eylül 1965 yılında E.Abbasov'un E.Bedelbeyli'nin librettosuna yazdığı *Karaca Kız* balesi M.F.Ahundov adına Azerbaycan Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahneye alır. Balenin koreografi Kamer Almaszade, ressamıysa E.Feteliyev'di. Bale 1962 yılında Azerbaycan'ın ünlü yazarı, gazetecisi, Süleyman Sani Ahundov'un (1875 – 1939) eserine dayanarak yapılmıştır. Yazar bu uzun hikâyeler dizinini *Korkulu Masallar* adlandırmıştır. Baledede fakir, öksüz kız olan Karaca'nın feci biten hayatı müziğin ve dansın diliyle yansıtılır.

Karaca Kız balesinin özeti.

1.Perde – 1.Tablo: Varlıklı bir ağanın bahçıvanı olan Piri dedenin kulübesine öksüz – Karaca adlı bir kız gelir. Piri dede onu kendi çocuğu gibi sahiplenir. Onlar mutlular.

2.Tablo: Köşk sahipleri orada özgüvenle dolaşırlar. Ağanın kızı Ağca fakir giysili Karaca'yı görür. Onlar arkadaş olmak isterler. Fakat Ağca'nın annesinin korkunç sesi bu iki kızı ayırır.

Ağca'nın dadısı ona ders çalıştırıyor. Misafirler gelir. Çocuklar birbirine karışarak dans ederler. Fakat Karaca onların arasında yok. Karaca'nın kâh canını

acıyor, kâh da dans etmeye zorluyorlar. Ağca'nın ağabeyi Perviz onu sakinleştirmeye çalışır. O Karaca'dan hoşlanıyor. Bunu anlayan Piri dede üzülüyor.

2.Perde – Karaca gizlice Ağca'nın odasına gelir ve onlar konuşurlar. Ağca'nın ricası üzerine o kendi trajik hayatını anlatıyor. Karaca'nın deprem sonrası evini ve ailesini kaybettiği anlaşılıyor. Sonradan Yasemin adlı Çincene kadın onu evlatlık ediniyor. Fakat o öldükten sonra Karaca Çingenelerce kovuluyor. Evsiz, aç Karaca Piri dedeye sığınmak zorunda kalır.

3.Perde – Ağanın köşkünde misafirler Ağca'nın doğum gününü kutluyorlar. Karaca da gençlerle beraber olmak ister. Piri dede buna karşıdır. Perviz gelir ve Karaca'yı sevdiğini söyler. Perviz'in nişanlısı bunu duyunca bağırır çağırır ve Karaca köşkten kovulur.

Gençler dans ederler. Ağca misafirlere çiçeklerle çıkar ve çiçekleri misafirlere dağıtır. Çiçekler herkese yetmediği için o çiçek toplamak için elini uzattığında bir yılan onu sokar. Zehirlenmiş Ağca'ya hatta annesi ve abisi yardım edemezler, bir kenara çekilirler. Bu zaman köşkten gitmek isteyen Karaca Ağca'nın bu halini görüp, ona yardıma gelir ve yılan sokan elindeki zehri emip, yılanı kenara fırlatıyor. Sonuçta Ağca iyileşir, Karaca'ysa Piri dedenin kollarında can verir.

1962 yılında Niyazi Kuybışev tiyatrosunun siparişi üzerine Rabindranath Tagore'nin çalışmalarının motiflerini kullanarak *Çirta* balesini yazıyor ve 1972 yılında bu bale M.F.Ahundov adına Azerbaycan Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelenir.

Niyazi büyük Hint şairi R.Tagore'nin *Çitragada* eserinde dikkat çeken yön seyyah Arcuna'nın ve Çitra'nın aşk serüvenidir.

Eserin kısa özeti şöyledir:

Ormanın derinliklerinde eski savaşçı, şimdiyse herkeşe terkedilmiş Arcuna hayatın anlamı ve gizemleri üzerine düşünüyor. Ona göre yeryüzünde hiçbir şeyin, hatta aşkın bile bir anlamı yoktur. Ona göre aşk daimi değil, geçicidir ve değişir, kadın kalbi yalandır ve korkunçtur. Bu fikirlerle Arcuna kalbini aşka kapatıyor ve kadınların ona olan dikkat be bakışlarına aldırıyor.

Yönetici kızı Çitra da aşk duygularından uzaktır. Çitra'ya hayat güzellik de vermemiş. Bu yüzden de avcılık yapar ve gününü elinde ok at sırtında geçirir. O yine ormanın derinliklerine av için giderken Arcuna'yla karşılaşır.

Arcuna'nın ciddiyeti Çitra'yı hayran eder ve o şimdiye kadar yaşamadığı duyguları yaşar. Bundan böyle Arcuna'sız yaşayamayacağını anlar. Fakat hem de Arcuna onun aşkına karşılık vermiyor ve Çitra dünyada en büyük mutluluğun aşk olduğunu anlar. Bu yüzden de Çitra Aşk Allahı Madana'ya dua eder ve o Çitraya güzellik verir. Güzelleşmiş Çitra Arcuna'yla görüşmek için ormana gider. Onun güzelliğine hayran kalan Arcuna onunla beraber yaşamaya başlar. Fakat Çitra bu yalancı güzellikten rahat edemez ve sırrını Arcuna'ya anlatır. Hemen Çitra eski görünümüne döner. Fakat Arcuna bundan rahatsız olmaz. O Çitra'yı dış görüntüsü için değil de, iç güzelliği için sever. Savaşçı Arcuna'nın kalbinde yeniden Çitra'ya karşı aşk filizlenmeye başlar ve onlar gerçek mutluluğun ne olduğunu anlarlar.

Senfonik eserlerin, operaların, operettenin, çok sayıda büyükler ve çocuklar için şarkıların, konserlerin, enstrümantal eserlerin bestecisi olan Fikret Emirov aynı zamanda *Nesimi* ve *Bin Bir Gece* balelerini yazmıştır.

Bin Bir Gece balesi 1979 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Devlet Opera ve bale Tiyatrosunda sahne almakla eski SSCB müzik kültüründe parlak bir sayfa açmış oldu. Eserin librettosu ünlü yazar – senaryocu Maksut ve Rüstem İbrahimbeyov kardeşlerine, danslar koreograf N.Nesirova'ya aittir. Bale o kadar ün kazanıyor ki hatta 1980 yılında *SSCB Devlet Ödülünü* kazanıyor.

Eserin konusu eski *Bin Bir Gece Arap* masallarından alınmıştır. Eser Şehriyar ve Şehrazat'ın ilk görüşmeleriyle başlar ve her gece Şehrazat'ın yeni masallarıyla devam eder.

Balede eski bir Arap masalı olan *Ali Baba ve Kırk Harami*'den de çok ilginç sahneye karşılaşıyoruz. Bu sahneler büyük besteci Fikret Emirov'un eşsiz ve duygusal müziği eşliğinde daha da muazzamdır ve seyircilerin ilgisini çekiyor. Balede iyiliğin kötülüğü yenmesi güzel müzik, ressam düzenlemesi, kuvvetli koreografiyle çok iyi anlatılıyor. SSCB Halk Sanatçısı, şef Nazım Rzayev'in de emeği büyük olmuştur. *Bin Bir Gece* balesini ortaya koyanlar seyirciye iyilik ve Aşkın birleşmesiyle harikalar yapılabileceğini anlatmak istemişler. Eserin başkahramanı Şehrazat de kendi iyilik ve aşkıyla acımasız Şehriyar'ı yenerek sağ kalır. Yani Şehriyar diğer kadınlar gibi Şehrazat'ı öldürmüyor ve onunla evleniyor.

Müziğin opera dışında tüm türlerinde harika örnekler veren Azerbaycan Halk Sanatçısı Tefik Bakıhanov 1968 yılında *Hazar Balladı* adlı baleyi yazıyor ve bu eser 1968 yılında da M.F.Ahundov adına Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahne almıştır. 1969 yılında bu bale Fransa'da Shen Eliza Tiyatrosunda sahne aldı ve besteciye büyük ün getirdi. Bundan heveslenen besteci sonraki yıllarda *Doğu Şiiri*, *Hayır* ve *Şer* balelerini de yazdı.

Hazar Balladı eseri çağdaş konudan Hazar petrolcülerinin zor ve kahraman emeğinden söz ediyor.

Hatta yılın en zor ve rüzgârlı havalarından bile Azerbaycan petrolcileri büyük ve güçlü dalgalardan korkmayarak servetimiz olan petrolü denizin dibinden çıkararak halkımıza veriyor, mutlu geleceğimizi sağlıyorlar.

Bu baleyi Hazar petrolcülerinin *İş Marşı* da adlandırabiliriz.

Eserin koreografi M.Memmedov ve R.Ahundova olmuşlar.

Büyük bestesi Kara Karayev'in oğlu Ferec Karayev Gobustan Gölgeleleri ve *Kaleydoskop* adlı iki bale yazmıştır.

Bestecinin hem de senfonilerinin, müzikal komedilerinin, *Üçüncü Günün Sabahı* ve bazı enstrümantal eserler yazdığını da belirtmemiz gerekir.

Besteci değişik türler yanında hem de değişik tarzlarda yazabilen sanatçıdır. Şöyle ki eğer *Gobustan Gölgeleleri* balesinde besteci çağdaş ifade araçlarıyla folklor müziğine özel olarak yeniden anlam kazandırılması ilkelerini kullanmışsa, *Kaleydoskop* balesinde sanatçı eski bestecilerin tarz ve ilkelerine başvurmuştur.

Dört küçük öyküden oluşan *Gobustan Gölgeleleri* eserinde parlak müzik karakterleri anlatılıyor.

Kaleydoskop balesinin müziğinde besteci Skarlatti'nin sonatlarından alınan konular kullanılarak tam bağımsız ve dramaturgi açıdan yeni bir eser ortaya koymayı başarmıştır.

Gobustan Gölgeleleri balesinin librettosunu koreograflar – Refige Ahundova ve Maksut Memmedov yazmış. 1969 yılında Bakü'deki gösteri sonrası bu eser Paris'te uluslararası dans festivalinde gösterilmiştir.

2013 yılındaysa Amerikalı koreograf Maksim Brem de ekibi alınmakla R.Ahundova ve M.Memmedov tarafından yeni düzenlemede sahnelenmiş, hatta Gobustan kayaları arasında, açık havada gösterilmiştir. Bale *Ateş*, *Güneş*, *Av* ve *Ressam* adlanan dört bölümden oluşmakta. İlk iç bölümde kahramanların özellik ve parçaları Yallı dansı öğeleriyle gösteriliyor.

Balerinlerin giysileri sanki onlar çıplaklarmış gibi hazırlanmış. Balerinler avcı olduklarını gösteriyorlar. Avlanmak isterken kâh *ateş*, kâh da sağanak yağmur onları engeller.

Eserin dördüncü bölümünde bir ressamın kayaya resim çizmesi anlatılıyor.

Azerbaycan Halk Sanatçısı Neriman Memmedov 1970'li yılların sonunda büyük Azerbaycan şairi S.Vurgun'un *Komsomol Poemi* uzun şiirini konu alan *Humay* adlı bale yazıyor ve bu eser yılında M.F.Ahundov adına Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahne alıyor. Bu eser Humay ve Celal'in hazin aşkını anlatıyor. *Humay* balesinde modern dans şekillerine özellikle dikkat edilir. Eserin müzik yöneticisi, şef, Halk Sanatçısı Rauf Abdullayev'di.

Senfonilerin, vokal – senfonik ve koro eserlerinin, film müziklerinin, enstrümantal eserlerin bestecisi Azerbaycan Cumhuriyeti Halk Sanatçısı, Devlet Ödüllü Akşın Alizade hem de *Babek* adlı bale de yazmıştır. Bu esere Azerbaycan halkının uzak geçmişi ve onun kahramanlık tarihi yansıtılmıştır. *Babek* balesi yılında M.F.Ahundov adına Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu tarafından seyircilere sunulmuştur.

Eserde Azerbaycan halkının kahraman oğlu Babek'in cesur köylüleri toplayarak Arap işgalcilerine karşı mücadelesi anlatılıyor. Baleda bestecinin kendi müziği yanında folklor müziği öğeleri de duyulur. Bu da baleyı seyircilere daha da cazip kılmaktadır. Ünlü Azerbaycan bestecisi, Halk Sanatçısı, devlet adamı, şarkıcı, Prof. Polat Bülbüloğlu çok sayıda popüler şarkıların, film müziklerinin bestecisi olarak ünlenmiştir.

Aşk ve Ölüm balesi *Dede Korkut Destanı* motiflerine dayanılarak yazılmıştır. Bu bale 2005 yılında M.F.Ahundov adına Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda koreograf Vakıl Usmanov tarafından sahne hayatı bulmuştur. Daha sonralar bale Petersburg, Moskova Büyük Tiyatro sahnesinde oynanmıştır.

Çok sayıda çocuk şarkılarının, senfonik eserlerin, fortepiyano ve diğer müzik enstrümanları için değişik türden eserlerin, romansların bestecisi olan Sanat Adamı, Prof.Dr. Elnare Dadadaşova hem de *Sayalı* adlı tel perdeli bale yazarıdır.

Sayalı balesi her zaman için güncel olan aşkı konu edinmiştir. Eser 2012 yılında M.F.Ahundov adına Devlet Opera ve Bale Tiyatrosunda sahne almıştır.

Milli halk müziğimizin aksanlarını, halk danslarımızı, mugamlarımızı kullanan besteci unutulamayan ve konu bakımından oldukça ilginç bir müzikli sahne eseri ortaya koymuştur.

Azerbaycan bestecilerinin balelerinin yazılma kronolojisi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

№	Bestecinin ve Eserinin Adı	Librettonun Adı	Yazıldığı ve Sahne Aldığı Yıl
1.	Efrasiyap Bedelbeyli <i>Kız Kalesi</i> balesi	Efrasiyap Bedelbeyli	1940 yılında bale bitirildi, aynı yılda sahnelendi
2.	Soltan Hacıbeyov <i>Gülşen</i> balesi	Kamer Almazade	1950 yılında yazıldı, aynı yılda sahne aldı
3.	Kara Karayev 1. <i>Yedi Güzel</i> balesi 2. <i>Yıldırım Yollarla</i> balesi	İ.Hidayetzade, Y.Slonimski, S.Rahman. P.Abrams'ın romanından esinlenerek koreograf S.Sergeyev.	1952 yılında yazıldı, aynı yılda Bakü'de sahnelendi. 1958 yılında Leningrad Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
4.	Arif Melikov 1. <i>Aşk Efsanesi</i> 2. <i>İki Kalbin</i>	Nazım Hikmet Şeref Reşidov	1961 yılında Leningrad Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi. 1965 yılında Taşkent

	<i>Destanı</i>		Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
5.	Eşref Abbasov <i>Karaca Kız</i>	S.S.Ahundov'un aynı adlı eserinden esinlenerek K.Almaszade	1962 yılında yazıldı. 1965 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
6.	Niyazi <i>Çitra balesi</i>	R. Tagore'un Edebi ve müzik eserlerine dayanılarak Niyazi tarafından yazıldı	1968 yılında yazıldı. 1972 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
7.	Tevfik Bakıhanov 1. <i>Hazar Balladı</i> 2. <i>Doğu Poemi</i> 3. <i>Hayır ve Şer</i>	S.Memmedzade	1968 yılında yazılarak aynı yılda M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi. Sahnelenmedi. Sahnelenmedi.
8.	Fikret Emirov <i>Bin Bir Gece balesi</i>	Maksut ve Rüstem İbrahimbeyov kardeşleri	1979 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
9.	Ferec Karayev 1. <i>Gobustan Gölgeleleri</i> 2. <i>Kaleydoskop</i>	R.Ahundova ve Maksut Memmedov	1969 (ilk defa) 2013 (ikinci defa)
10	Neriman Memmedov <i>Humay balesi</i>	S.Vurgun'un <i>Komsomol Poemi</i> eserine dayanarak S. Memmedzade yazdı	1978 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
11	Akşin Alizade <i>Babek balesi</i>	İ.Selvinski'nin piyesine dayanılarak Akşin Alizade yazdı.	1979 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
12	Polat Bülbüloğlu <i>Aşk ve Ölüm</i>	<i>Dede Korkut Destanına</i> dayanarak Vakil Usmanov tarafından yazıldı.	2005 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi.
13	Elnare Dadaşova <i>Sayalı balesi</i>	Pulump Ağılıyay	1977 yılında yazıldı. 2012 yılında M.F.Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunda sahnelendi

Tablodan da görüldüğü gibi Azerbaycan'da ilk bale 1940 yılında, sonuncu baleyse 2012 yılında sahnelenmiştir. İlk bale E. Bedelbeyli, son baleyse E. Dadaşova tarafından bestelenmiştir. Önemli ilginç tarihi detaylardan birisiyse, ilk Azerbaycan balesi yazılana kadar M. F. Ahundov adına Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosunun güçlü bale ekibini bulundurmasıydı (2, 33).

Azerbaycan müzik sanatının ve kültürünün modern düzeyi Ü. Hacıbeyov'un önerdiği tavsiyeler doğrultusunda geliştirildiğinin göstergesidir. Ulusal çocuk opera ve balelerinin Avrupa klasik geleneklerine dayanarak ortaya çıktığı fakat buna

rağmen, bu eserlerin gelişiminin milli müzik gelenekleri ruhunda yapılması hepimize bellidir (3, 25).

KAYNAKÇA

Galina Mikeladze. Sahnede Kara Karayev Baleleri. WWW.1news.az
Sarıyeva İrade (1979). Azerbaycan'da Bale Sanatı Tarihi İnkışafı. Bakü
Züleyxa Bayramova (1980). Azerbaycan Bestekârlarının Çocuk Opera ve Baletleri.
Bakü.
Касумова С., Багиров Н. (1984). Азербайджанская советская музыкальная
литература. Баку : Маариф.